

CONTRIBUȚIA EVREILOR DIN ROMÂNIA LA DEZVOLTAREA ZOOTEHNIEI MODERNE

Marcel MATIUȚI, MSc, PhD
Facultatea de Medicină Veterinară Timișoara
matiutimarcel@yahoo.com

*Mulțumiri D-nei Getta Neumann pentru sprijinul
acordat în realizarea acestui material.*

INTRODUCERE

După colapsul economic din 1990, plecarea masivă a populației germane, dar și a altor naționalități din România, a început și declinul la aproape toate rasele și populațiile de animale formate pe teritoriul României. Schimbările din cadrul comunităților rurale ale României au apărut ca urmare a politicii duse de autoritățile de la București din perioada 1965-1989 datorate mișcărilor masive de populație dintr-o regiune în alta. Aceste dislocări de populații au dus la pierderea iremediabilă a stilului de viață în unele regiuni cum ar fi Banatul Timișoarei. Comunitățile omogene ale Banatului formate din secolul 18 au fost modificate prin aducerea unor populații din alte zone ale României. Aceste populații au venit cu tradițiile lor, stilul de viață diferit de cel al Banatului; au devenit numeric majoritare în Banat, nu au mai apreciat munca celor care de-a lungul anilor au creat rase locale de animale, acceptând ușor dispariția acestora.

Politica instituțiilor statului de după 1990 sprijină importul masiv de rase de animale, care au impact economic imediat prin performanțele lor. Prin desființarea multor Institute, Stațiuni de Cercetare, renunțarea la unitățile de tip Semtest în favoarea unor companii transnaționale, dispariția practic a Centrelor Județene de Selecție și a Centrelor de prezervare a raselor de animale, statul a renunțat la logistica necesară pentru obținerea unor performanțe ale creșterii animalelor. Zootehnia depinde în acest moment de politica marilor companii transnaționale care coordonează practic întreaga activitate de creștere a animalelor din România. Instituțiile statului sprijină doar marea proprietate inclusiv fermele mari de animale, multe dintre ele cu dotări ultramoderne. Din motive de propagandă sunt sprijinite și unele Asociații de Crescători care fiecare au un număr mai mic de animale, dar cărora li se impune condiția, dacă vor să acceseze fonduri europene, să renunțe la rasele locale în favoarea celor din import, deoarece au performanțe economice mai bune.

SCOPUL LUCRĂRII

Nu se poate concepe o dezvoltare a zootehniei într-o regiune dacă nu se cunoaște capitalul teritorial al regiunii respective. Acesta este format din capitalul de terenuri agricole, de industrie, financiar, uman, de cunoștințe, de simboluri, de turism, de cultură, etc. Etnozootehnia și etnomedicina veterinară își aduc contribuția la întregirea cunoștințelor de specialitate acumulate de-a lungul vremii în comunitățile etnice din România. Aceste cunoștințe stau la baza ridicării competitivității economice a comunităților respective, iar prin totalitatea acestora la ridicarea celei euroregionale.

Pentru România în perioada 2014-2020 este bine să fie aleasă calea bio-economică de dezvoltare a zootehniei. Această strategie impune însă cunoștințe solide despre rasele locale de animale, importanța lor, cum au evoluat producțiile acestora, metodele de selecție pentru viitor, importanța păstrării acestora în condițiile competitivității economice la nivel global. Erodarea patrimoniului zoogenetic este avansată, iar rasele locale reprezintă una dintre cheile de ridicare a competitivității economice a zootehniei din România. Pe lângă faptul că aceste rase sunt bine adaptate la condițiile de creștere, de mediu, ele au calități pe care alte rase din import nu le au, de exemplu, au gene care le conferă rezistență crescută la boli.

Pentru a fi performantă, zootehnia din România trebuie să se orienteze spre produse de calitate, spre fermele organice. Aceste ferme se pot baza în primul rând pe rasele locale, pe calitatea deosebită a produselor obținute de la acestea.

Distrușgerea raselor locale reprezintă un dispreț față de generațiile trecute care au muncit pentru a le crea (consolidarea genetică la taurine de exemplu se face în cel puțin 25-30 ani) și față de generațiile următoare, care nu mai beneficiază de existența lor. Dispariția unei rase nu înseamnă doar dispariția unor gene, ci a unei civilizații, deoarece rasa respectivă face parte din peisajul unei anumite regiuni, iar producțiile lor constituie materia primă pentru așa numitele "produse tradiționale". În cultura unei națiuni intră și arta culinară. Mâncărurile dintr-o anumită zonă sau comunitate constituie un liant puternic între membrii acestora. Astăzi, cu ocazia diferitelor expoziții din România, se prezintă orice produs cu două straturi groase de fum ca fiind "tradițional". Produsul tradițional înseamnă materie primă de calitate și respectarea unei anumite tehnologii de preparare conform unor rețete transmise din generație în generație. Aceste rețete pot constitui patentul unei familii sau a unei comunități. Din ignoranță sau chiar rea-voință foarte multe rețete au fost pierdute, iar multe dintre cele existente nu cuprind în totalitate toate componentele.

Generațiile viitoare au datoria morală să cunoască pe cei care au muncit pentru existența unei zootehnii moderne în România.

MATERIALE ȘI METODE

Cercetările de etnozootehnie au evidențiat faptul că evreii din România în istoria lor pe acest pământ au contribuit la dinamizarea vieții economice, prin contribuția la modernizarea și diversificarea agriculturii, implicit a zootehniei.

Cercetând istoria creșterii animalelor pe teritoriul României, evoluția populațiilor de animale domestice, formarea raselor locale am descoperit lucruri care au fost publicate greșit sau care nu corespundeau întru totul adevărului.

Etnozootehnia înseamnă o îmbinare a istoriei, arheologiei, antropologiei, artei, culturii cu științele zootehnice. Prin cercetările pe care le-am efectuat de-a lungul anilor mi-am format propria părere despre istoria creșterii animalelor pe teritoriul României, din capitole de istorie culese din diferite lucrări. Un învățat evreu Moses Schwarzfild în lucrarea "*Cum se va putea realiza o istorie a evreilor din România*" din 1933 afirmă: "Acei care întreprind o lucrare istorică de orice gen, consacrată oricărei epoci, să nu treacă cu vederea tot ce s-a produs înainte de ei, adnotând materialul folosit într-un mod științific, dar mai ales corect, și motivând că documentările, tot ce este în contradicție cu unele din indicațiile anterioare."

Un exemplu pentru mine, care am trăit o viață întreagă la Timișoara, (sunt născut în Arad) îl constituie activitatea Prim-Rabinului de Timișoara Dr. Ernest Neumann, pe care am avut ocazia să-l ascult de câteva ori. A promovat tradiția iudaică, dar și spiritul ecumenic și deschiderea către celălalt, către alte culturi. De la el am reținut faptul că în Banat, cu excepția unor perioade, toate etniile au trăit în bună înțelegere.

Rabinul Ernest Neumann a venit în Timișoara în anul 1940, fiind tânăr absolvent al Seminarului Rabinic din Budapesta. A fost conducătorul religios cât și reprezentantul comunității evreilor din oraș și din toată regiunea timp de mai bine un secol, până la dispariția lui în anul 2004. Acad. Cajal N. relevă despre activitatea acestei personalități că „ datorită activității (Prim-Rabinului Timișoarei Dr. Ernest Neumann) evreimea de aici a beneficiat de un cadru administrativ și cultural excelent.” Vastele cunoștințe, elocința și spiritul diplomatic au făcut ca acest om să fie considerat de evrei și neevrei ca: "*Unsereiner* (unul de-al nostru)." (Schatteles T., 2013).

Prin publicarea acestei lucrări doresc să fac cunoscută istoria formării raselor din România, cât și contribuția în cercetarea științifică, dar și în practică, a specialiștilor evrei care au contribuit la dezvoltarea unei zootehnie moderne în România.

G. Călinescu scria: "Că evreii nu mint când spun că țin la această țară care e și a lor și că nu pot fi altceva decât români de altă confesiune, stau mărturie și faptele și elementele de bază ale sufletului lor."

În materialele documentare studiate uneori am avut dificultăți, deoarece există lucrări de mare valoare, publicate de exemplu în deceniul 6 al secolului 20, unde se indică naționalitatea negustorilor și mesteșugarilor prezenți de-a lungul vremii, cu excepția evreilor;

adică negustorii din Moldova, Transilvania sau Moldova de exemplu sunt considerați ca negustori "români", cu toate că vorbeau doar turcește sau grecește. Ori documentele vremii arată clar că românii nu s-au ocupat cu negustoria, decât rar și pe zone restrânse.

Păreră mea este că evreii din Țările Române au fost prezentați ca și români fiind considerați "pământeni", adică oameni statornici din vechime pe aceste pământuri, intrând în masa populației denumită "români", de apartenență evreiască. Acest lucru era publicat în anul 1888 de Schwarzfeld E.: "Evreii din Moldova fost-au considerați ca străini sau ca pământeni? ... nici o îndoială nu este cu puțință asupra acestei întrebări, ei erau pământeni... ei erau considerați ca locuitori indigeni, care petreceau de veacuri în țară."

În lucrare am luat în discuție bogata Bază de Date a Asociației Transilvanian Rare Breeds, care are drept scop protejarea rezervelor zoogenetice din spațiul Carpato-Dunărean, inclusiv a particularităților și a stilului de viață al comunităților locale din Banat și Transilvania. Asociația Transilvanian Rare Breeds (TRB) sprijină micii fermieri cu informații despre implementarea tehnologiilor moderne și posibilitățile de a păstra rasele locale în fermele lor, conlucrează cu alte organizații non-guvernamentale din regiunea dunăreană și euroregiune. Asociația este implicată în extensia universitară pentru sprijinirea fermierilor, mai ales cei care se ocupă de ferma organică, inițiind cursuri pentru tinerii care doresc să învețe cum se cresc eficient animalele, tocmai în ideea de a se reduce numărul de șomeri. Asociația are propria revistă numită *Journal d'Ethnozootehnie de Roumanie*, care publică articole în franceză și engleză și a ajuns la numărul 3.

REZULTATE ȘI DISCUTII

Contribuții la dezvoltarea creșterii animalelor până la zootehnia modernă

Etnozootehnia poate fi considerată particular ca un barometru al modificărilor unei zone, al practicării unor meserii, al existenței unor tradiții, obiceiuri, etc.

Etnomedicina veterinară se bazează pe experiențele acumulate de-a lungul anilor în diferite comunități umane. Aceste cunoștințe verificate de-a lungul timpului oferă oportunitatea pentru dezvoltarea unor tratamente care să asigure obținerea de produse de calitate, contribuind la siguranța alimentară a populației prin sprijinirea fermelor organice.

Studiile efectuate prin etnozootehnie pot corecta unele erori sau pot îmbogăți cunoștințele despre evoluția creșterii animalelor, a formării raselor de pe teritoriul României.

În Transilvania și Banat s-au format de-a lungul vremii începând cu a doua jumătate a secolului 19 mai multe rase locale. Aceste două regiuni istorice din punct de vedere a agriculturii (inclusiv creșterea animalelor) au constituit un model pentru celelalte regiuni istorice ale României.

Pășunile bogate de exemplu din Banat, oportunitățile economice ale vremii au stat la baza formării raselor de animale din regiune. În Banat încă din secolul 18 s-au importat animale de

rasă, taurine din Elveția și Austria, cai din Europa Centrală, oi cu lână fină de tip Merinos din Italia și Spania. Munca coloniștilor Banatului a dus la lucrări de hidroameliorații prin care au dispărut zone întinse de mlaștină, s-au regularizat cursurile apelor curgătoare și s-a construit Canalul Bega. S-a introdus în agricultură rotația culturilor, s-au cultivat plante noi pentru Banat, orez, tutun, cânepă și s-a creat o ramură nouă a agriculturii și anume sericicultura (creșterea viermilor de mătase). În Banat au fost înființate ferme moderne pentru acea vreme, de exemplu la Vinga. Produsele zootehnice din Banat au asigurat hrana armatei și funcționarilor din regiune și au fost exportate până în vestul Europei. Bogăția de produse de origine animală au condus la dezvoltarea unei industrii alimentare și a celei ușoare (prelucrare lână, piei, mătase, etc).

Studiile documentelor vremii efectuate datorită etnozotehnicii relevă clar care au fost însă bazele acestei înfloriri economice a Banatului. Nimeni nu contestă hărnicia coloniștilor germani la prosperitatea economică a regiunii sau a celor veniți din Flandra, nordul Italiei, Slovacia, Alsacia Lorena. (Schatteles T., 2013). Printre cei care au fost aduși în colonizarea Banatului ca peste tot unde s-au efectuat colonizări, au fost și indezirabili din Imperiul Austriac. Majoritatea coloniștilor, oameni fără carte, nu aveau posibilitatea de a ridica competitivitatea economică a regiunii fără valorificarea produselor, fără existența unor legături cu alte zone din Europa sau Asia. Aici intervine aportul evreilor bănățeni. În 1716 când Banatul a fost preluat de Casa de Austria de la Imperiul Otoman conform lui Ehler J. J. (1782) Banatul avea o populație de cca. 50.000 locuitori; sârbi (ilyri), naționalisten (în sens de autoctones) și câteva grupuri de evrei, armeni și greci. Casa de Austria a cerut în mod deosebit ca evreii să rămână în cetatea Timișoarei și aceasta din motive economice. Aceștia erau cei care aveau legături comerciale foarte bine stabilite între Levant, Europa până în Lumea Nouă (cele două Americi).

Trebuie făcută o comparație cu Valahia și Moldova în secolul 18. Administrația otomană după pierderea Banatului și apoi pentru scurt timp a Olteniei a înțeles că menținerea celor două principate cu populație puțină și cu o dezvoltare economică slabă (Valahia și Moldova) dar cu importanță strategică mare, se poate realiza doar printr-o modernizare, adică înființarea unor instituții care să consolideze o formă statală. Este epoca domniilor fanariote când încep să apară numeroasele târguri-orașe în cele două principate. Feudalismul de aici manifestat prin existența doar a boierilor și a țăranilor trebuie modernizat într-un fel pentru bunăstarea economică. Primul lucru era apariția unei clase de mijloc. Era nevoie de negustori care să intermedieze, să valorifice produsele de pe o moșie, mai ales în străinătate și de meșteșugari care să prelucreze o parte din aceste produse. Este perioada când în Moldova, mai ales, se stabilesc un număr mare de evrei. Secolul 18 pentru Moldova și Valahia a însemnat apariția unor noi orașe-târguri; acestea fiind întemeiate pe moșiile boierilor prin stabilirea unor oameni veniți din diferite locuri ale Europei. În acest mod se

întemeiază numeroasele târguri evreiești din Moldova- steti – unde se așează meseriași din diferite domenii, inclusiv cei care prelucrează produsele de origine animalieră. De exemplu, în anul 1780 conform hrisovului de întemeiere a târgului Fălticeni, numit mai întâi Șoldănești pe moșia Stolnicului Ioniță Bașotă "au început a se aduna oameni ... ca să facă târg, alegându-se loc bun și larg." (Dr. Schwarzfeld E., 1914). Se intensifică în acest mod creșterea animalelor de către țărani, exportul de animale. Prin acest export negustorii evrei aduceau în Moldova, dar și în Muntenia ceva care într-adevăr lipsea și era mare nevoie de ei – banii. Aceștia nu sunt doar negustori sau bancheri, cum de multe ori se prezintă ca un clișeu de unii care nu au studiat documentele vremii, ci sunt mulți meseriași sau agricultori care își produc ce este necesar traiului. Faptul că nu au avut dreptul de a fi proprietari de pământ, dar având cunoștințe de agricultură și mai ales de administrație recunoscute a făcut ca unii dintre ei să devină administratori de moșii, mai ales că boierimea Moldovei lua frecvent exemple de la nobilimea poloneză și lituaniană, unde aproape toate moșiile erau administrate de evrei (Cajal N., Kuller H., 2009).

De altfel, până în perioada fanariotă, negustorii evrei care se ocupau de majoritatea comerțului Moldovei și Valahiei (împreună cu armenii și grecii), în special de comerțul cu vite, dar și cu produse ca brânzeturi, unt sau alte produse de origine animală, au favorizat aceste țări și ulterior s-au stabilit în acestea. Schimbul acesta de animale, mai ales de taurine, ovine și cai între Asia și Europa în principatele de pe teritoriul României a contribuit la ceea ce numim astăzi Fluxul de gene (Gene flow). Acest lucru a contribuit enorm de mult la menținerea unei variabilități genetice, cu efecte mai târziu asupra apariției raselor moderne în România. Prin exportul de animale vii, negustorii evrei au contribuit la îmbogățirea Patrimoniului zoogenetic al Europei. Acești negustori evrei sunt cei care au realizat primele *workshop*-uri din România.

Ceea ce astăzi numim *workshop*, într-o formă mai simplă exista de-a lungul anilor prin întâlnirile care se efectuau în hanurile existente la întretărirea căilor de comunicație tradiționale din Munții Carpați. În aceste locuri de repaus, se transmiteau la masă și la un pahar experiențele agricole și meșteșugărești, avea loc un schimb de păreri cu privire la creșterea animalelor, la cerințele pieții, calitatea animalelor (de exemplu pentru boi grași și cu coarne cât mai mari, adică Sură de Stepă Transilvăneană) tehnologii noi de creștere pentru timpurile acelea, rețete de prelucrare a produselor animale sau rețete pentru diferite mâncăruri. Spre exemplu, după primul război mondial din Transilvania s-au răspândit spre Regatul României tehnologiile performante care aici erau necunoscute, cu mici excepții; Ferma Albion de lângă București, Hergheliile de cai de rasă, Oeria Palas sau Ferma Regală. *Workshop*-uri s-au organizat și în târgurile de animale care erau săptămânale sau anuale, organizate după un calendar bisericesc sau altele în funcție de un calendar agricol tradițional. Târgul reprezenta legătura directă între producători și cumpărători; aceste locuri

constituind un contact demografic periodic și repetat. În această veche instituție a schimbului se întâlneau oameni din diferite zone etnografice și unde aveau loc schimburi de bunuri materiale și de informații cu privire la producerea și originea acestora. Târgul reprezenta locul unde se adunau oameni de pe arealuri dispersate, mai ales că mijlocele de comunicare erau limitate fiind un loc și pentru formarea opiniei publice. În aceste locuri veneau oameni, ca și astăzi la expoziții, nu numai să cumpere, ci să afle noutăți. La acestea s-au adăugat ulterior expozițiile de animale.

În Muntenia (Valahia) angroșiștii evrei sefarzi exportă în secolele 18 și 19 cereale, piei, vite, lână, miere, vin și importă zahăr englez, cafea, obiecte din oțel și fierărie din Germania. Istoricul francez Lefebre J. scria în secolul 19 că "românii din Muntenia nu se implică în comerț și industrie din dorința unui trai tihnit".

În Banat în secolul 18 ajung produsele coloniale și zahărul, datorită negustorilor sefarzi și marani, care aveau legături cu producătorii din America Latină.

Cultivarea tutunului în Banat care face să crească competitivitatea economică a regiunii este la îndemnul influentului și bogatului evreu Diego de Aguilar, cel care avea monopolul tutunului la Viena. Și în Banat evreii au fost cei solicitați în asigurarea importurilor și extinderea exporturilor. Instruiți, cu știință de carte, păstrători fideli ai tradițiilor și valorilor familiale și a comunităților lor, evreii au reprezentat baza comerțului pentru Banat. Datorită acestora ulterior mărfurile erau aduse nu numai pentru a fi vândute, ci și pentru prelucrare.

De mare importanță pentru agricultura Banatului și pentru creșterea animalelor era faptul că se aduceau semințe de cereale de calitate, așa cum se dovedește prin Contractul din 1719 al negustorului evreu Wolf Schlesinger. Autoritățile Casei de Austria erau preocupate de dezvoltarea agriculturii în regiune, căutau să asigure semințe de calitate și animale de rasă pentru țărani și să faciliteze vânzarea produselor obținute. Pentru aceasta au sprijinit crearea unei industrii manufacturiere și școlarizarea de meseriași (s-a ținut cont că și cea mai importantă industrie are nevoie de aceștia). Apicultorii din Banat erau școlarizați la Viena.

Dezvoltarea industriei manufacturiere a Banatului s-a datorat și faptului că politica dusă de Casa de Austria era aceea de limitare a industrializării teritoriului maghiar pentru a se evita concurența cu Austria. Din punct de vedere al competitivității în industria manufacturieră Banatul a întrecut Transilvania, mai ales industria manufacturieră din orașele saxone.

Cultivarea cerealelor a stimulat creșterea animalelor și dezvoltarea industriei berii și distileriile de alcool. Această industrie manufacturieră s-a dezvoltat datorită faptului că apa din zonele mlăștinoase din Câmpia Banatului nu se putea consuma, iar armata avea nevoie de cantități mari din aceste produse.

Există în general o idee preconcepută despre căraușie, că ar fi ceva ușor de realizat, fără mari probleme, pe care oricine o putea face. Până la apariția căilor ferate, căraușii evrei erau solicitați pentru transportul mărfurilor agricole. Iarna aceștia utilizau săni mari trase de cai,

iar în restul anului aveau căruțe mari cu laterale înalte, de mare capacitate care se numeau "Harabale" cu 4 sau 6 cai. Căraușitul a stimulat dezvoltarea agriculturii, inclusiv a creșterii animalelor. Cu siguranță nu oricine putea să facă această meserie. Pentru a practica căraușia era nevoie de oameni deștepți, îndemânați, care să știe să se orienteze pe ce drum să meargă, să ia decizie rapidă în caz de nevoie și neapărat să fie onești, adică să se bucure de încrederea celor care le-au încredințat mărfurile. Acești cărauși trebuiau să cunoască limbi străine ca să se poată descurca în diferitele țări unde ajungeau, mai ales în marile orașe ca Viena sau Lvov, unde duceau marfa la destinație.

Căraușii erau expuși la tot felul de primejdii, de la îmbolnăviri la atacurile hoților sau aveau de multe ori tot felul de șicane din partea autorităților. Acești cărauși aveau cunoștințe deosebite despre cai, știau să evalueze exteriorul pentru a alege caii robuști, rezistenți, fără boli la vedere. Trebuiau apoi să cunoască cum se orânduiau la căruțe – câte patru sau șase cai, perechile fiind alese cât mai uniforme. Trebuiau să aibe cunoștințe despre comportamentul și nutriția animalelor, dar și de etnomedicină veterinară.

Etnomedicină veterinară

Trebuie neapărat amintită influența medicinei populare evreiești din România. Chiar dacă această medicină este orientată mai ales spre tratamentul oamenilor, există și aplicații în etnomedicina veterinară. Această medicină își are originea în principal în Talmud. În secolul 19 Moses Gaster și Candrea I. A. publică recomandări pentru tratamentul animalelor și pentru obținerea unei producții mai bune. De exemplu, recomandă utilizarea ramurilor de răchită "oișanet" pentru a spori laptele la vacă. Tratamentul pentru colicile abdominale este cu zeamă de salvie, iar pentru stomatite cu frunze de lulav. Foarte multe din rețetele pe bază de plante sau alte ingrediente naturale care au la bază etnofarmacologia se fabrică de către farmaciști (spițeri) și pentru uz veterinar.

Unii dintre acești farmaciști promovează utilizarea "mâncărilor și preparatelor sănătoase" pentru oameni. Gherș Sain, farmacist, în 1906 la București înființează un "Laborator de produse lactate" în care prepară "kefir medicinal, cultura fungei de kefir și lapte maternal". Același farmacist înființează în 1912 societatea Aurora pentru industrializarea laptelui, unde pune accent pe laptele de calitate pentru obținerea de brânzeturi deosebite: telemea cunoscută la vremea aceea ca și "Brânză grecească albă" sau "Brânză de Brăila" și brânzeturi fine, cunoscute sub numele generic de "cașcavaluri".

Stâna evreiască

Un caz aparte îl constituie prezența agricultorilor evrei în vechiul Maramureș, zonă în care a avut loc un fenomen de restructurare socială naturală care a făcut ca un număr dintre aceștia să activeze și în agricultură. Caracteristicile de relief din zona menționată cu suprafețe

arabile relativ reduse, dar cu pășuni montane și submontane întinse a dus la o pondere mare a creșterii taurinelor și ovinelor.

Stânele evreiești erau așezate în majoritatea cazurilor lângă văi, ca să ușureze transportul zilnic de brânză. Există uneori și stâne la altitudini de 1400-1600 m.

Rasa de oi Țurcana a fost crescută în mod deosebit în stâna evreiască din perioada interbelică. În general, stâna evreiască nu corespunde unui tip aparte, ci reprezenta o îmbinare a mai multor tipuri din zona Maramureșului. Ceea ce este caracteristic doar stânelor evreiești din Maramureș este igiena păstrată atât la muls, cât și la prepararea brânzeturilor. Regula de bază într-o familie evreiască este curățenia, adică "cușer". Din acest motiv stânelor evreiești din Maramureș și produselor obținute aici li s-a spus "cușere", adică curate, igienice. În regiunile mai înalte, unde turmele de animale au pășune bogată exista tradiția pentru coliba "în ceteri sau cheutori". Aceasta era construită din bârne groase, așezate în formă dreptunghiulară, având dimensiunile de 4 m lungime și 3-4 m lățime și adăpostește baciul și ceilalți păstori. La capetele acestor bârne erau cioplite în fețe, încât să se poată potrivi unele deasupra altora; îmbinarea aceasta se numește "ceteri sau cheutori", iar în ziua de astăzi este utilizată la construcția multor cabane moderne sub denumirea "nut-feder". Stâna are ca anexă comarnicul unde cașul este uscat, care se confecționează simplu din lemn. Comarnicul era construit din patru furci egale ca înălțime, bătute în pământ la distanță de 2-3 m între ele, iar la mijloc aveau alte două furci mai înalte. Peste furci se așeza ca un fel de acoperiș "hoduri", apoi lateral existau mai multe leături peste care se așeza coajă de molid sau dranițe. Existau și alte forme de comarnic, ca de exemplu cele în care furcile erau înlocuite cu amnare. Mulsul oilor se făcea la găleată, care era din lemn de brad și avea capacitatea de 10-15 kg sau "la cupă" care era dintr-o singură bucată de lemn de paltin sau fag, cu capacitatea de 0,5 kg (felie) sau 1,0 kg.

Au fost răspândite și așa numitele "stâne cușere pe fonți", sistem introdus de evrei de a lua pentru perioada de vară în stâna de la munte oi de la diferiți proprietari. Și pentru că plata pentru fiecare proprietar se făcea în produse (brânzeturi) în unitatea de măsură numită *pfund* (font) adică 0,45 kg, stânele au primit denumirea de "cușere pe fonți", adică produse curate și care se dădeau în funcție de producția de lapte de la fiecare oaie. Măsuratul laptelui se făcea cu un lemn subțire "țincușa", care după ce era introdus în laptele muls de probă se crăpa în două pe lungime în două părți, una la baciul cealaltă la proprietarul de oi. Pentru măsuratul brânzei se utiliza balanța sau "cumpăna". Pentru că Țurcana are în general o producție mică de lapte marfă (fără laptele necesar mielului), se plătea cca. 4 kg caș pentru o oaie. Conducerea stânei o avea "dascălul cușerar" sau "Schachter", care pregătea produse cușere care prepara cașul obținut din coagularea laptelui cu cheag cușer. De asemenea îndruma munca păstorilor și avea grijă ca în vasele de la stână să nu fie decât produse "cușere". Un alt sistem al vieții pastorale evreiești îl constituie Schweizeraiul. Personalul care

recomandarea autorităților vremii au ajuns taurinele cu roba brună în zona subcarpatică a Ucrainei de astăzi și zona Maramureșului din România, odată cu muncitorii forestieri, mineri și metalurgiști veniți majoritatea din Austria, regiunea Voralberg. Familiile acestora au fost sprijinite de autoritățile vremii printre altele și cu câte o vacă care să le asigure necesarul de lapte, din tipurile Allgau, Montafon aparținând Brunei de Alpi.

Importurile repetate de taurine din rase perfecționate a dus la realizarea unei zoopopulații noi, adaptate în Maramureș (Cajal N., Kuller H., 2004). La formarea rasei Brună de Maramureș au contribuit și fermieri evrei, de menționat Mihai Szmuk, care a participat la expoziții internaționale de taurine în perioada interbelică unde a câștigat mai multe medalii pentru exemplarele expuse, atent selecționate.

Rasa de taurine Pinzgau de Transilvania

O altă rasă la care fermierii evrei și-au adus contribuția este Pinzgau de Transilvania care s-a format în Transilvania și în Bucovina unde s-a adus rasa Pinzgauer din Austria începând cu anul 1860, la ferma Școlii pentru Agricultură din Rădăuți, iar mai târziu în zona Vatra Dornei. La formarea rasei Pinzgau de Transilvania a participat și rasa Jochberger Hummeln. Aceasta din urmă este un Pinzgauer fără coarne, având numele după o localitate din Tirol (Austria) numită Jochberg, iar Hummeln este o denumire din zonă pentru taurinele care s-au născut fără coarne. Pinzgau s-a încrucișat cu Sura de Stepă și Mocănița formând Pinzgau de Transilvania, rasă mixtă pentru carne și lapte având un colorit deosebit bălțată alb cu roșu, unde desenul alb este caracteristic și se transmite genetic de la o generație la alta. Astăzi în România împreună cu metișii există sub 10000 exemplare din această rasă.

Pinzgau Negru.

În cadrul rasei Pinzgau de Transilvania există și o populație de taurine bălțată cu negru, la care bălțătura are același desen ca și la varietatea roșie. Aceste taurine se întâlnesc în partea de sud a Bucovinei și au rezultat în urma încrucișărilor de-a lungul vremii între rasele locale cu rasa Pinzgau și cu unele rase provenite din Germania și Austria cum sunt rasele Tuxer, Pustertaler, Eringer și Evolener.

Această populație se numește și **Pinzgau Negru** sau Vaca de Dorna. S-a format în zona localităților Șarul Dornei, Dorna Arini, Fundul Moldovei, Poiana Stampei, Molid din Bucovina; din această cauză standardizarea acestei populații este greu de făcut dat fiind variabilitatea în ceea ce privește talia, greutatea și perimetrul toracic.

Rasa de taurine Pustertaler de Transilvania

Pustertaler este o rasă austriacă din Tirolul de Sud (astăzi în componența regiuni autonome din Nordul Italiei) care a ajuns în Transilvania, Banat și Bucovina odată cu taurinele

Pinzgauer aduse în secolul 19. De altfel s-au efectuat și încrucișări cu Pinzgau, metișii fiind confundați cu aceasta frecvent. În literatura din România există doar o mențiune despre importul acestei rase, atunci când într-o lucrare care aparține lui Odaisky (1927) se referă la multitudinea raselor importate în Bucovina. Deoarece se crește pe teritoriul Transilvaniei de cca. 150 ani, se poate considera ca o populație de taurine crescută tradițional în Transilvania.

Taurinele de Munte (Mocănița)

Pe teritoriul României au existat din antichitate două rase native, una din ele fiind Taurinele de Munte, odinioară răspândite în toată zona Munților Carpați; astăzi sunt aproape dispărute și se depun eforturi pentru identificarea ultimelor exemplare din această rasă. Aceste taurine sunt cunoscute oficial (mai ales din anii 50 ai secolului 20) cel mai adesea sub numele de Mocănița, cu toate că localnicii din zona de munte o denumesc de multe ori și altfel sau nu cunosc numele acesta.

Odaisky N. (1927) descrie exteriorul Taurinelor de Munte (Mocănița) din Bucovina și culorile acestora: negru complet, bălțate negru cu cap alb sau negru, bălțate cu negru și desen de Pinzgau, roșii complet sau cenușii. El mai descrie că în secolul 19 existau în zona de munte Taurinele Huțule de culoare brună-cenușie (după Boier citat de Odaisky N., 1927). Ultimul exemplar de Taurine Huțule (s-au format în aceeași zonă ca și calul Huțul) este descrisă în 1927: capul lung și fin, fruntea largă, cu excavație în dreptul orbitelor, botul roz cu pete negre, orbite proeminente. Coarnele sunt scurte și dirijate puțin în afară apoi în sus și îndărăt. Alături de Sura de Stepă, Taurinele de Munte au stat la baza formării raselor ameliorate din România. Taurinele de Munte au fost crescute în fostele stâne cușere tradiționale evreiești din Transilvania în zona Maramureș până la începutul celui de al Doilea Război Mondial, mai ales la cele așezate la înălțimi mari.

Rasa de oi Țurcană

Oile autohtone cele mai vechi din toată zona Carpaților sunt cunoscute sub numele generic "Țurcane" sau "Oi de Munte", iar în Moldova "Bârsane". Rasă de ovine tradițională cunoscută din antichitate. Este rezistentă la boli și intemperii și este adaptată pentru zona de munte. Provine probabil din *Ovis vignei arkar*.

Varietatea exemplarelor în cadrul rasei este mare, încât se pot identifica mai multe ecotipuri în funcție de zonele de creștere și selecția efectuată. Până acum nu există o descriere a ecotipurilor rasei Țurcană decât sumar. Standardul oficial al rasei nu reflectă realitatea, variabilitatea la Țurcană fiind foarte mare. În Transilvania creșterea oilor reprezintă în mod tradițional ocupația mai ales a populației din zona montană. Extinderea creșterii rasei Țurcană s-a făcut prin deplasările de populații de-a lungul arcului carpatic. Primii evrei au

ajuns în Maramureș în anul 1818. În anul 1893 se stabilesc în număr mare în Maramureș evreii veniți din Galiția. Harnici și întreprizători, unii dintre ei au început să se ocupe de creșterea oilor, preferând rasa Țurcană. Pentru aceasta au arendat în Munții Maramureșului pășunile. Produsele lactate evreiești provenite din stânele cușere foarte apreciate în perioada interbelică se vindeau pe tot teritoriul României până în Ungaria, Polonia și chiar în Orientul Apropiat. (Matiuți M., Matiuți Carmen, 2012)

Rasa de porcine 345 Periș

Linia Sintetică LS 345 Periș este o creație biologică a SC Romsuintest Periș de către un grup de cercetători coordonați de dr. Beriş L.¹ și dr. Cuc Aurelia. A fost omologată ca rasă în anul 1988 și brevetată în anul 1994. Este de tipul carne, de talie mijlocie spre mare și este de culoare albă sau cu diferite pete. Corpul este cilindric, iar trenul posterior este foarte bine dezvoltat asigurându-se astfel o cantitate mare de carne de calitate superioară. Performanțele sale de creștere și carcasa o situează la un nivel superior raselor Duroc și Hampshire. Este rezistentă la stres. Linia sintetică LS 345 este utilizată mult ca vier terminal în încrucișările trirasiale cu scroafe F1 (Marele Alb X Landrace). Prolificitatea este de 10,8 purcei, iar numărul de purcei vii/scroafă/an este de 21,12. Sporul mediu zilnic la masculi este de 622 g, respectiv la femele 579 g. Carcasa este de calitate superioară altor rase de porci din România. Stratul de grăsime de la mascul este de 11,84 mm și 14,81 mm la scroafă, iar cantitatea de țesut muscular la mascul este de 58% și la femele de 55%. În prezent este în pericol de extincție. Colectivul de cercetători de la Periș au reușit să acceseze fonduri pentru cercetare și să impună modernizarea stațiunii de cercetare.

Gâsca Albă de Banat

Dintre speciile de păsări specific pentru creșterea în gospodăriile evreiești sunt găștele. De la găscă se valorifica totul. Găștele erau crescute mai ales pe pășune. Îndopatul găștelor pentru producția de ficat gras constituie o tradiție. Până în deceniul 7 al secolului trecut în piețele din Arad existau tarabe unde se comercializau carnea și subprodusele de găște, inclusiv sub formă de preparate care erau consumate pe loc (chiftele din piept de găscă, gât umplut galițian).

SPECIALIȘTI EVREI CARE AU CONTRIBUIT LA ZOOTEHNIA MODERNĂ

¹ Dr. Beriş Liviu, președintele Asociației Supraviețuitorilor Holocaustului din România

Datorită unor împrejurări istorice favorabile, evreii din România s-au remarcat prin gradul înalt atins de instrucția lor generalizată, prin existența unui număr mare cu studii superioare și exercitarea unor profesii liberale. Pentru competența lor au fost unanim apreciați medicii, inginerii, biologii, avocații, profesorii, iar funcționarii evrei pentru priceperea și eficiența lor. De aceeași apreciere au beneficiat comercianții și meseriașii evrei. Datorită acestora cercetarea științifică în agricultură, zootehnie, biologie, genetică a fost, până în deceniul 8 al secolului 20, comparabilă cu cea din Europa de Vest. Plecarea masivă a evreilor din România, a avut un efect imediat evident, o scădere a calității cercetării, degradare care se evidențiază după 1994 prin performanțele slabe ale agriculturii și zootehniei din România. Lipsa cercetării aplicative a dus la distrugerea Patrimoniului zoogenetic, astăzi România devenind dependentă de importul de animale de rasă sau hibridi la taurine, porcine, păsări, aquacultură, datorită faptului că nu există industrie genetică animală, cercetări în nutriție sau în prevenirea îmbolnăvirii animalelor. Rețetele furajere au o mare parte a componentelor din furaje provenită din străinătate.

În perioada interbelică fermele din Banat au fost transformate în unități de antrenament pentru tineretul evreu din regiune în vederea pregătirii lor pentru activități agricole, ca și potențiali emigranți în Palestina. De exemplu, un loc pentru școală de agricultură a fost ferma Hercules din Banat. "Rezultatul acestei practici a fost așezarea cu succes a tinerilor agricultori, în mandatul britanic al Palestinei, pe teritorii vândute de proprietarii arabi absenteiști." Wedgwood J. C. în cartea sa "The Seventh Dominion" scria despre acești tineri școliți în agricultură în Banat și care au ajuns în Palestina că "de priceperea evreilor în agricultură au beneficiat și felahii arabi, deoarece au trebuit desecate mlaștini pentru a opri malaria, drumurile au deschis accesul spre satele lor, iar doctorii, chirurgii veterinari și servicii sanitare sunt acum oferite pentru toți." (Schatteles T., 2013).

De menționat și faptul că evreii din Timișoara au fost importanți contribuitori financiari pentru cumpărarea de terenuri în Palestina.

Ion Ionescu de la Brad (1818-1891) în numeroasele sale lucrări a proiectat dezvoltarea agriculturii moderne. În anul 1838 a absolvit Academia Mihăileană și pleacă pentru studii aprofundate în Franța, unde studiază viticultura și sericicultura. În anul 1840 este șef de fermă zootehnică la Cioara Iași. Părinte al învățământului agricol și primul profesor în agronomie din Țările Române. Din 1842 predă la Academia Mihăileană și publică cărțile "Vitele albe din Englitera", "Calendar pentru bunul gospodar" și "Ferma model și Institutul de Agricultură în Moldova", care constituie și denumirea cursului pe care îl predă în perioada 1842-1848. După anul 1848 în urma revoluției este exilat în Turcia, unde datorită calităților sale devine administrator al moșiilor marelui vizir Reșid Pașa. Reîntors în Moldova după unire din anul 1859 este numit director al Statisticii din Moldova. Este considerat fondatorul economiei rurale la români. A înființat prima școală de agricultură pentru fete. Astăzi datorită

meritelor sale unul din premiile prestigioase ale Academiei Române îi poartă numele. Se acordă pentru cărți de specialitate de mare valoare și doar o singură dată în viața unui autor. În 2004 s-a acordat acest premiu pentru cartea "Nutriție generală. Alimentația erbivorelor" publicată la Editura Brumar Timișoara autorilor Dr. Eugeniu Crăiniceanu și Dr. Ing. Marcel Matiuți, ambii de la Facultatea de Medicină Veterinară Timișoara.

Unele centre de cercetare pentru agricultură au fost înființate la inițiativa unor evrei care cunoșteau importanța cercetării științifice pentru o agricultură performantă. Centrul de Cercetări pentru Agricultură de la Odvoș (județul Arad) a fost înființat, de către baronul József baron Eötvös în a doua jumătate a secolului 19, la sugestia făcută de Rabinul de Arad din acea vreme, Jakob Steinhardt.

Este important de menționat acest Centru de Cercetări, deoarece aici s-a creat și soiul de grâu Odvos (Eötvös) care prin conținutul mare de gluten a fost utilizat pentru fabricarea vestitei "pită de Pecica" cu coajă groasă. În România acest soi de grâu a dispărut din deceniul 7 al secolului 20. În prezent există acest soi la unii cultivatori de cereale din sudul Franței. Tot la sugestia Comunității Evreiești din Arad se înființează Centrul de Cercetări pentru Agricultură Ceala, devenit ulterior Stațiunea de Cercetări pentru Creșterea Bovinelor Arad unde astăzi există și un laborator de biologie moleculară.

Dr. Sergiu Haimovici (1929-2004), specialist în studii de paleontologie a publicat despre raporturile dintre animale, creșterea animalelor, evidențiind prin studiul depozitelor de oase din perioada neoliticului evoluția exteriorului la animale de-a lungul vremii. Pe baza morfologiei osoase a resturilor unor mamifere holocene publică numeroase considerații zoogeografice, constatând că din neolitic s-au domesticit câinii, taurinele, oile, caprinele. La mijlocul secolului 20 prin eforturile Academicianului Olga Necrasov

apare o nouă știință, "arheozoologia", continuator fiind Haimovici S. De importanță deosebită este faptul că descrie pentru prima dată, alături de calul geto-dacic și un alt tip de cal "de elită" al acestora. Cercetările arheologice făcute în Bazinul Carpatic au scos la iveală osemintele unor populații de taurine domestice sau în curs de domesticire încă din neolitic. Conform cercetărilor lui Haimovici S. (1989) și El Susi Georgeta (1996), au fost descoperite în Sudul Banatului două tipuri craniologice de taurine: primigenius și brachyceros. Coarnele descoperite, sub raport morfologic prezintă un traseu foarte curbat, pereți groși, rușoși, fiind arcuite în față, cu vârful răsucit anterior și în sus. Craniile sunt slab aplatizate. După opinia cercetătorilor aceste coarne ilustrează prezența unor taurine aflate în diverse faze ale procesului de domesticire. Coarnele de tip *brachyceros* provin de la animale domesticite de mai multe generații, iar cele de tip primigenius de la exemplare recent domesticite prin

încrucișări naturale cu bourul. Conform studiilor sale diferențiază la daci un anumit tip de taurine deosebit de cel crescut de sciți. Pe baza studiilor de arheozoologie descrie diferitele afecțiuni pe resturile osoase descoperite fracturi, artroze, paradontopatii, distrofii. Aceste lucruri sunt de importanță deosebită în evidențierea evoluției condițiilor de mediu și de hrană pe teritoriul României. Trebuie evidențiate cercetările de etologie (comportament la animale), care au condus la cunoașterea cerințelor alimentare, de confort al animalelor așa numitul "animal welfare" cu importanță deosebită în realizarea unei zootehnii performante. În aceste cercetări de etofiziologie s-au remarcat Dr. Eugenia Chenzbraun, cea care a susținut în lucrările sale că pentru a obține producții ridicate de la animale trebuie să li se asigure condiții de creștere corespunzătoare, adică să li se asigure bunăstarea (*animal welfare*). Dr. Pincu Rotinberg a făcut parte din excelentul colectiv de cercetare de la Centrul de Cercetări Biologice din Iași, coordonat de Academicianul Jitariu P.

Cercetări de fiziologie pe pești, mai ales păstrăvi, cu impact direct în dezvoltarea aquaculturii din România le-au avut Carol-Giorgio Wittenberger, Lazăr Botoșăneanu (expert în biologia apelor curgătoare), Francisc Por (cercetări asupra fermei piscicole din Marea Neagră) sau Pepietta Spătaru care a publicat rezultatele cercetărilor sale asupra ecosistemelor piscicole din complexul Carpina-Jijila cu privire la nutriția și relațiile trofice ale peștilor din această zonă a Dunării. Toate aceste cercetări au avut ca impact ridicarea productivității piscicole.

Prof. Univ. Dr. Doc. St. Valeriu Pinte (1920-1996) a condus destinul fiziologiei la Facultatea de Medicină Veterinară Timișoara timp de 47 ani – din 1949 la Arad și din 1955 la Timișoara până în 1985 și profesor consultant până în 1996. A elaborat peste 200 lucrări științifice și manualul unic în 1982 "Fiziologie medical-veterinară".

Trebuie menționate și cercetările unui eminent specialist în fiziologie animală Dr. H. Wittenberger (1925-1989) șef al laboratorului de fiziologie animală de pe lângă Academia Română, filiala Cluj. Cercetările întreprinse au fost așa de apreciate încât a lucrat o perioadă la Institutul de Oceanologie al Academiei de Științe din Cuba de la Mariano. A publicat cărți de specialitate în Editura Academiei Române din care remarcăm "Mecanismele mișcării în lumea vie" în colaborare cu Keul M. în 1987.

În dezvoltarea suiniculturii (știința creșterii porcinelor) Dr. Ing. Liviu Beriș a avut contribuții deosebite în acest domeniu, specialist în genetica animală a lucrat la Institutul de Cercetări Zootehnice, iar apoi la Institutul de Cercetări pentru Creșterea Porcinelor Periș. Colectivul de cercetători coordonat de Dr. Ing. Beriș a reușit performanța creării rasei LS 345 Periș omologată în anul 1987, a hibridului de carne Perhib. Aceste porcine aveau aceleași performanțe economice, ca și alte rase de porcine din Europa sau America. În anul 1996 pentru performanțele deosebite rasa a primit premiul AGIR pentru Agricultură. În anul 1984, după ce a publicat 83 lucrări de cercetare, cărți de specialitate publică "Genetica și

ameliorarea suinelor”, primul tratat de specialitate în domeniu apărut în țară care constituie și astăzi cartea de căpătîi pentru specialiștii în genetica și ameliorarea porcinelor.

În colectivul de la Periș s-a remarcat și Dr. Ing. Tiberiu Lorintz, specialist în genetica animală, care a studiat cariotipul la vieri evidențiind anomalii cromozomiale posibile pentru a se evita transmiterea acestora la descendenți. a avut și studii de embriogeneză la păsări.

Zootehnia modernă nu poate exista fără mașini și instalații zootehnice. D-na Prof. Dr. Ing. Magdalena Căproiu (absolventă a Institutului Politehnic Traian Vuia din Timișoara) și-a desfășurat activitatea în perioada 1955-1986 la Facultatea de Mecanică Agricolă Timișoara. Împreună cu soțul dânzei Prof. Dr. Doc. Ing. Ștefan Căproiu, decan al acestei facultăți timp de mai mulți ani, au condus un colectiv de cercetători a căror rezultate s-au concretizat prin modernizarea fermelor și complexelor zootehnice din Banat și Transilvania. Printre numeroasele realizări se pot enumera: ridicarea parametrilor productivi la morile cu ciocane, proiectarea bucătăriei furajere utilizată în complexe de îngrășare a porcinelor de exemplu modelul pus în practică la Ferma de Porcine Șag unde reziduurile colectate de la cantine erau trecute prin procedeu de sterilizare și ulterior amestecate cu nutrețurile combinate, realizarea unor instalații de muls pentru vaci, etc. Dr. Ing. Magdalena Căproiu este autoarea ”Dicționarului de mecanică agricolă” și este coordonatoarea cursului ”Mașini și instalații zootehnice” apărut în Editura Didactică și Pedagogică București. După ieșirea la pensie, un an mai târziu 1987 emigrează în Israel, iar apoi în SUA. Datorită performanțelor profesionale activează și astăzi în învățământul superior, unde a fost coordonator pentru Centrul de Matematică. Cursul de specialitate predat este ”Modele matematice pentru echipamente în agricultură”. Este membră la Asociația Specialiștilor pentru Agricultură și Biotehnologii (ASAE-ASABE) din SUA, unde la conferințele organizate de această asociație a prezentat și publicat mai multe lucrări. Susține conferințe pe diferite teme privind calitatea învățământului în SUA, Canada, Marea Britanie (Oxford). Pentru munca și dăruirea de care a dat dovadă ca și cadru didactic în învățământul superior a fost sărbătorită la vârsta de 81 ani fiind declarată ”Profesorul anului”. S-a publicat un articol despre cariera profesională intitulat: ”The Art of Teaching - Dr Magdalena Căproiu: For Over 40 Years, at Age 81, She is Not Slowing Down Her Work”.

O altă specialistă în zootehnie, Dr. Ing. Rica Grunberg timp de 34 de ani a studiat și a publicat despre hrănirea științifică a păsărilor evidențiind legătura cu calitatea produselor. A lucrat mai mulți ani ca șef al laboratorului în acest domeniu din cadrul Institutului de Cercetări pentru Creșterea Păsărilor Balotești. Și-a desfășurat activitatea și în cadrul Institutului de Cercetări Zootehnice unde rezultatele cercetărilor sale asupra raporturilor dintre calitatea materialului seminal și capacitatea de fecundare la taurine și cabaline au fost ulterior publicate în reviste de prestigiu. În urma acestor cercetări cu aplicabilitate imediată s-au pus la punct metodele de însămânțare artificială la aceste specii. Cu aplicație practică s-au

concretizat și cercetările de nutriția păsărilor. Pe baza acestor cercetări s-au elaborat rețete furajere în funcție de specie, categorie de vârstă, destinație: broileri, tineret înlocuire, păsări adulte pentru ouă consum, păsări pentru ouă incubatie la găini, curci, fasianide.

Cercetările de nutriție implică un studiu de mială, echilibrarea în macro și microelemente a rațiilor furajere la păsări necesită cunoștințe complexe de fiziologie, chimie, biologie. Aplicabilitatea acestor cercetări s-a concretizat în îmbunătățirea tehnologiilor de creștere în sistem intensiv a păsărilor, evidențiind și comportamentul acestora în diferite condiții de exploatare. De altfel, studiile publicate de Dr. Ing. Rica Grunberg au stat și la baza organizării experimentelor pe găini ouătoare prin care s-au elaborat teze de doctorat, ca cea a Dr. Ing. Matiuti Marcel "Utilizarea unor surse minerale neconvenționale în hrana găinilor" susținută în iunie 1998 la Facultatea de Medicină Veterinară Timișoara.

Apicultura, care a reprezentat întotdeauna o ramură de bază a zootehniei în România, a avut în Conf. Dr. Ing. Cora Rosenthal, titularul disciplinei de apicultură de la Facultatea de Zootehnie București, un reprezentant de seamă. A publicat numeroase referate științifice, articole și cărți de specialitate în domeniu. Printre acestea se pot enumera "Cercetări biochimice asupra polenului și substanțelor acestuia", "Aspecte ale variației indicilor biologici și productivi la *Apis mellifica carpatica*". În anul 1980 a emigrat în Israel, unde, datorită calităților sale intelectuale în acest domeniu al agriculturii, ajunge în timp scurt să conducă cercetarea științifică agricolă din această țară. Această cercetătoare a creat mai multe linii de albine cu performanțe productive ridicate în producția de miere cu până la 30% în plus. A publicat cercetări în ameliorarea albinelor prin selecția mătcilor. S-a remarcat și prin crearea unor linii de albine rezistente la unele boli.

Printre specialiștii de marcă care au elaborat strategii de dezvoltare a zootehniei moderne din România se evidențiază Dr. Ing. Jose Blum, expert în domeniul cercetării învățământului și producției. Teza de doctorat din anul 1980 "Optimizarea regiunilor de uscare a plantelor medicinale și aromatice" a reprezentat pentru specialiști o lucrare cu importanță practică, având la dispoziție nomograme de uscare pentru diferitele soiuri de plante medicinale și aromatice utilizate, o parte dintre ele folosite la diferite tratamente. În dezvoltarea zootehniei din România s-a implicat prin cercetările publicate în anele Institutului de Cercetări pentru Mecanizarea Agriculturii. A avut o activitate remarcabilă în producție ca inginer șef mecanic al ICCPT Fundulea și director general la S. C. SAT S. A. București. Este expert 1 în evaluare-privatizare în cadrul serviciilor din agricultură.

În această lucrare nu sunt menționați specialiștii evrei care au activat în industria alimentară (cei care au dezvoltat Agrifood Industry) și cea ușoară (textilă, pielărie, încălțăminte) din România. Aceștia fac obiectul unei alte lucrări.

MÂNCĂRURI TRADIȚIONALE

Etnozootehnia studiază și evoluția artei culinare pe teritoriul României. În târgurile din Moldova secolului 19 negustorii evrei vindeau mâncare gătită. Este prima formă cunoscută de ceea ce numim astăzi "catering". Mâncarea gătită se livra la comandă în orașe și sate cu ocazia diferitelor evenimente. Acest lucru este cunoscut de exemplu dintr-un proiect de lege al domnitorului moldovean Mihai Sturdza din 16 februarie 1844 prin care dorea să împiedice evreii să vândă mâncare gătită în târguri și sate. Documentul a fost adoptat de marea boierime, adică de cei care exploatau neomenește ca și proprietari pe țărani și care brusc au afișat o dragoste inexplicabilă pentru aceștia. În cărțile care se ocupă de această problemă există referiri la influențe asupra mâncărilor în diferite regiuni istorice ale României venind fie din zona Balcanilor, a Orientului Apropiat sau din centrul Europei.

Bucătăria românească se formează sub influența acestor bucătării europene și orientale. Foarte important este și faptul că pe teritoriul României, în cadrul diferitelor comunități din regiunile istorice au existat rețete pentru produse de calitate, multe păstrate cu strictețe ca secrete de familie sau ale unor comunități. Despre mâncărurile românești, dar și despre cele evreiești publică în SUA Nicolae Klepper "Taste of Romania" unde descrie mâncărurile tradiționale din regiunile istorice ale României, un capitol aparte fiind "mâncărurile tradiționale evreiești".

În Timișoara Iudaică CYBER- Community News, Summer 2013 apare articolul "Mâncăruri specifice la Timișoara, Beregsăul Mare și Mic, București, Haifa", unde, printre altele, autoarea Rolla Laszlo enumeră "ce se mânca acasă în vremea copilăriei": supe de roșii, de pui, de vacă, zarzavaturi, papricaș, sărmăluțe în foi de viță și varză acră, găluște cu prune și caise, tăiței cu varză călită, vinete, chiftele cu sos de roșii, ardei umpluți, mâncare de măcriș, fasole verde, macaroane, ghiveci.

Toate aceste mâncăruri enumerate erau consumate obișnuit în zona Aradului de toate comunitățile, fapt ce demonstrează influența reciprocă a diverselor naționalități asupra obiceiurilor culinare.

CONCLUZII

Populația evreiască din România a adus o contribuție esențială la dezvoltarea economică a țării. Membrii comunităților evreiești erau în majoritate oameni instruiți, cu școli, care vorbeau mai multe limbi și datorită cărora România s-a dezvoltat nu numai din punct de vedere economic, ci și cultural, artistic. Felul lor de a fi, având această caracteristică nativă de a le place noul, să aibă simțul pentru cercetarea științifică, răbdarea și profunzimea necesare pentru acestea s-a concretizat și în domeniul agriculturii românești, inclusiv la realizarea zootehniei moderne.

BIBLIOGRAFIE

- Cajal N., Kuller H. Coordonatori (2004) *Contribuția evreilor din România la cultură și civilizație*, ed. II, Editura Hasefer, București
- Cantemir D. (1960) *Viața lui Constantin Cantemir*, Traducere Albala R, Editura ESPLA, București
- Cristea T., 1929 - *Creșterea animalelor în Transilvania*. Teză de doctorat. Cluj
- Dunăre N. și colaboratorii, (1972) *Țara Bîrsei*, vol. I, Editura Academiei, București
- Ehrler J. (1982) *Banatul de la origini până acum 1774*, Traducere de C. Fenesan, Editura Facla, Timișoara
- Gligor V. (coordonator) (1973) *Zootehnia României*, vol. II Bovine, Editura Academiei, București
- Gligor V., Radu A., Stănculescu N. (1969) *Zootehnia României*. Porcine, Editura Academiei, București
- Haimovici S. (1989) *Studiul fragmentelor a trei cranii fragmentare de taurine (Bos taurus) provenite din așezarea dacică de la Răcățâu*, Carpica XX, 308-319
- Matiuți M. (2005) *Zootehnie generală și ameliorarea animalelor*, Editura Tempus, Timișoara
- Matiuți M. (2007) *Situation of species and breeds of animals which are in danger of extinction in Transylvania*, International Meeting Animal Genetic Resources DAGENE- ONGENE Workshop, Raumberg- Gumpenstein, Austria, pag. 21-24
- Matiuți M. (2008) *Die eingebohrenen Tierrassen aus Transilvanien (Siebenburgen) und die Klimaveränderungen*, Nova Acta Leopoldina Neue Folge Band 108 no. 374, Simpozion Internațional Akademia Leopoldina și Osterreichischen Akademie OAW „Individuelle und globale Ernährungssituation – gibts es eine Losung” Viena 30-31 Oct abstract, 147-148
- Matiuți M., Bogdan T. A. (2009) *Marketing of traditional product in Transylvania*, Simp. Internațional Fac. Zootehnie Biotehnol. 60 de ani de cercetare științifică în domeniul creșterii animalelor Timișoara mai, vol. 42 (1), 483-488
- Matiuți M., Bogdan A. T., Crăiniceanu E. (2009) *A case study of Transylvanian Pinzgauer in Banat areal*, Simpozion Internațional Fac. Zootehnie și Biotehnol. Timișoara mai, vol. 42 (1), 169-174
- Matiuți M., Bungescu S. T. (2010) *Identifying the last Mocanitzza cattle of the Carpatians area*, International Conference on Environment and Biodiversity Belgrad 22-24 April, Revista Ecologica, Belgrade, vol. 17, iss. 59, 309-311
- M. Matiuți (2011) *Les bovins de Montagne des Carpates*, Ethnozootehnie Varia No. 89, Revue de la Societe d’Ethnozootehnie Toul France, 189-194
- Matiuți M., Bogdan T. A., Matiuți Carmen-Luminița (2011) *Adaptation to the Environment of Rustic Animal Breeds in Banat with Eco-economic Impact*, Zilele Acad. Arădene Univ. de Vest „V. Goldiș” mai Arad Seria Șt. Econ. Fascicula 21/2011 partea a II-a, Editura University Press Arad, 22-29
- Matiuți M., Bogdan T. A., Matiuți Carmen-Luminița, Seregi J., Dronca D. (2011) *Eco-physiological Aspects of the Traditional Meat (slow) Food in Banat and its Eco-Bioeconomic Impact*, International Symposium "Prospects for the 3-rd Millenium" Bulletin of Univ. of Agricultural Science and Veterinary Medicine vol. Animal Science and Biotechnologies, Editura Academic Press Cluj-Napoca, 203-210
- Matiuți M., Bogdan T. A., Matiuți Carmen-Luminița, Dronca D. (2011) *Eco-physiological Aspects of the Traditional Milk (slow) Food in Banat and its Eco-Bioeconomic Impact*, International Symposium "Prospects for the 3-rd Millenium", Bulletin of Univ. of Agricultural Sciences and Veterinary Medicine vol. Animal Science and Biotechnologies, Editura Academic Press Cluj-Napoca, 211-216
- Matiuți M., Avon L., Bogdan T. A., Matiuți Carmen-Luminița, Dronca D. (2011) *Research on the Transylvanian Pustertaler Cattle Breed*, International Symposium "Prospects for the 3-rd Millenium", Bulletin of Univ. of Agricultural Sciences and Veterinary Medicine vol. Animal Science and Biotechnologies, Editura Academic Press Cluj-Napoca, 426
- Matiuți M., Bogdan T. A., Matiuți Carmen-Luminița, Dronca D. (2011) *The White Goose of Banat which should have Long Been declared a Breed*, International Symposium "Prospects for the 3-rd Millenium", Bulletin of University of Agricultural Sciences and Veterinary Medicine vol. Animal Science and Biotechnologies, Editura Academic Press Cluj-Napoca, 427
- Matiuți M., Matiuți Carmen (2012) *Resursele genetice animale din spațiul carpato-dunărean*. *Etnozootehnie*, Editura Tempus, Timișoara
- Morariu T. (1937) *Viața pastorală în Munții Rodnei*, Societatea Regală Română de Geografie, București
- Odaisky N. (1927) *Vitele locale de Munte în vestul Carpaților Bucovineni*, Buletinul Direcțiunii de Zootehnie și Sanitar-Vet., nr. 11-12, Editura Institut de Arte Grafice Bucovina, 63-72
- Schatteles T. (2013) *Evreii din Timișoara în perspectiva istorică*, Traducere Boar A., Editura Hasefer, București
- *** (2004) *Evreii din România în texte istoriografice*. Antologie., Editura Hasefer, București, Introducere, selecție texte, traducere Lya Benjamin
- Baza de Date a Asociației Transilvanian Rare Breeds*